

УДК 355.43

Т. А. Сутюшев

© Т. А. Сутюшев

**ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
ТА ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ І ЗАСОБІВ
У ВНУТРІШНЬОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ**

Подано варіант розвитку внутрішньої воєнної загрози для України, яка реалізується через утворення й ескалацію внутрішнього конфлікту. Наведено принципи стратегії внутрішньої воєнної безпеки, принципи оперативно-тактичної концепції застосування сил і засобів у внутрішньому збройному конфлікті, а також пропозиції щодо вирішення окремих проблем усебічного забезпечення внутрішніх військ у кризовому періоді.

Постановка проблеми. Розвиток України, як і більшості сучасних держав, в основному, визначається станом захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, тобто рівнем національної безпеки.

У більшості розвинутих держав концепція національної безпеки (або стратегія національної безпеки) складається з доктринальних установок (відповідних стратегій): політичної, економічної, фінансової, воєнної та ін. Як правило, усі вони взаємопов'язані і доповнюють одна одну.

Концепції національної безпеки в розвинутих державах достатньо чітко формулюються. Вони постійно оновлюються і змінюються у зв'язку зі змінами зовнішньої та внутрішньої обстановки.

Одним із пріоритетних складників національної безпеки є воєнна безпека як основа державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів. Воєнна безпека існує за відсутності конфліктогенних протиріч, які вирішуються за допомогою воєнної сили, тобто за відсутності воєнної небезпеки. Як відомо, воєнна небезпека має два аспекти: зовнішній та внутрішній.

Варто зазначити, що при формуванні основних положень концепції, завдань, способів їх виконання, а також порядку будівництва сил і засобів воєнної безпеки відповідні фахівці-теоретики керуються положеннями реальних і гіпотетичних зовнішніх та внутрішніх воєнних загроз інтересам держави.

Для України протягом останнього часу набуває актуальності внутрішній аспект воєнної небезпеки, який обумовлюється здатністю до дій певних внутрішніх сил держави та суспільства (за підтримкою зовнішніх зацікавлених сторін) щодо протиправних змін конституційного ладу, суспільного порядку та територіальної цілісності держави.

На сьогодні вітчизняними фахівцями з воєнної безпеки напрацьовано чимало матеріалів стосовно оцінок зовнішньої воєнної загрози та способів її попередження. На жаль, розробленню аспектів внутрішньої воєнної загрози, визначенню варіантів її розвитку, порогових форм, стратегічних концепцій щодо її попередження, а також принципів застосування сил та засобів, призначених для забезпечення внутрішньої воєнної безпеки держави (насамперед внутрішніх військ МВС) приділяється менше уваги. Тому наразі зазначені питання залишаються доволі проблемними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних правових документах про національну безпеку [1, 2] наводяться матеріали щодо загроз для України у воєнній і внутрішньополітичній сферах та пріоритетні напрямки з протидії таким загрозам. Однак ці документи на сьогодні не дають можливості для прогнозування сценарію реалізації внутрішніх загроз, а також формулювання на підставі цих прогнозів стратегій (принципів) внутрішньої безпеки, у тому числі й внутрішньої воєнної безпеки України.

У фундаментальній за цією темою літературі, наприклад [3], наводяться матеріали стосовно основних умов, факторів воєнної безпеки України в цілому, а також оцінки її рівнів, але в основному лише у її зовнішньому аспекті.

У періодичній літературі подано достатньо матеріалу із зазначених проблем, наприклад, щодо методологічних засад досліджень збройних конфліктів взагалі [4], припущень стосовно характеру внутрішніх збройних конфліктів [5], але без прив'язування до конкретних схем розвитку можливої воєнної загрози, зокрема внутрішньої, і конкретних стратегій щодо її запобігання, стримування, ліквідації.

У сучасній довідковій літературі, на жаль, не наводиться понятійний апарат для побудови підходу до формулювання і вирішення зазначених проблем. Заслуговує на певну увагу [6], де чітко, лаконічно формулюється і тлумачиться поняття "внутрішня безпека держави", але при цьому не надається воєнний аспект цього поняття.

Щодо принципів застосування сил і засобів, призначених для забезпечення внутрішньої воєнної безпеки України, то для їх формулювання може бути корисним застосування методологічного підходу, напрацьованого при формуванні оперативно-тактичних концепцій провідних у воєнному відношенні держав, наприклад [7 – 10].

Метою статті є подання варіанта розвитку внутрішньої воєнної загрози для України, яка реалізується через утворення й ескалацію внутрішнього збройного конфлікту; наведення принципів стратегії внутрішньої воєнної безпеки, принципів оперативно-тактичної концепції застосування сил і засобів у внутрішньому збройному конфлікті, а також пропозицій щодо вирішення окремих проблем усебічного забезпечення внутрішніх військ у кризовому періоді як одного пріоритетного складника сил внутрішньої воєнної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Чимало спеціалістів з теорії і практики воєнних конфліктів [4] стверджують, що, як і раніше, люди, держави та коаліції конфліктують здебільшого через матеріальні цінності – усе те матеріальне, що використовується людьми для задоволення своїх матеріальних і духовних потреб і що їм припадає поділяти з іншими сторонами. Це можуть бути надра, територія, повітряний простір, акваторія, інфраструктура, релігійні, культурні, історичні та інші святині і пам'ятки, важливі географічні об'єкти (протоки, канали, острови, височини) тощо.

Зважаючи на всю повноту різноманітності воєнно-політичних цілей противника, просторовий розмах воєнної агресії, масштаб бойових дій, військово-технічний характер воєнних конфліктів за участю України, а також з урахуванням умов цих конфліктів слід було б розглянути кілька десятків можливих варіантів більш-менш конкретних конфліктів.

Україна за роки своєї незалежності набула позитивного авторитету держави, яка послідовно додержується норм міжнародного права. Тому претензії до України, а також дії проти неї ззовні за відсутності правового обґрунтування можна розглядати лише як малоймовірні. Крім того,

певними гарантіями її незалежності та недоторканності є деякі дипломатичні важелі, які їй надають США та Росія (згідно з трьохсторонньою заявою від 14.01.1994 р. з приводу відмови України від володіння ядерною зброєю), а також її участь у програмі "Партнерство заради миру..." [10] (згідно з параграфом 8 цього документа).

Тому сторони, зацікавлені у матеріальних цінностях України, насамперед спрямовуватимуть свої зусилля на створення умов виникнення внутрішнього конфлікту (зокрема й збройного) і зосередження подальших зусиль на його розвиток до заданого рівня. Можлива така послідовність дій заінтересованої сторони:

1-й етап – визначення меж потенційно кризового району конфлікту;

2-й етап – формування необхідної соціальної бази для провокування, виникнення та розвитку конфлікту;

3-й етап – підготовка умов для безпосереднього провокування конфлікту;

4-й етап – провокування конфлікту;

5-й етап – проведення заходів щодо нейтралізації зусиль органів державної влади з локалізації та ліквідації конфлікту;

6-й етап – утворення в ході конфлікту інциденту, що суперечить нормам міжнародного гуманітарного права і потребує введення контингенту миротворчих сил;

7-й етап – проведення заходів щодо сприяння скликанню засідання Ради Безпеки ООН, щодо прийняття рішення на введення у район конфлікту контингенту миротворчих сил;

8-й етап – проведення заходів щодо сприяння прискореному введенню у район конфлікту миротворчих сил; раціональний для зацікавленої сторони поділ району конфлікту на зони відповідальності складників миротворчих сил.

Як підтверджується світовим досвідом, розвиток подій у такому напрямі може призвести до могутнього сепаратистського руху з послідовним відокремленням території і стрімким поділом території держави (приклад розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії у 90-х роках минулого століття).

Внутрішній збройний конфлікт є однією з крайніх форм прояву внутрішньої воєнної загрози інтересам держави з боку зацікавлених сторін. На сьогодні в Україні умов для його природного виникнення й ескалації поки не існує. Однак у країні наразі не можна виключати можливості його штучного утворення й ескалації завдяки

зусиллям зацікавлених сторін і внутрішніх сил. Тому забезпечення та підтримання умов, які виключають штучне утворення й ескалацію внутрішнього збройного конфлікту, повинні бути одним з пріоритетних положень стратегії внутрішньої воєнної безпеки держави. У формулюванні стратегії внутрішньої воєнної безпеки держави це положення має бути окремим самостійним аспектом.

Стратегія внутрішньої воєнної безпеки може базуватися на відповідних, так званих стратегічних концепціях, які передбачають використання як силових, так і не силових методів її реалізації, і мають бути її внутрішньовоєнними аспектами. Формуватися вони можуть президентськими указами або його директивами як Верховного Головнокомандувача.

На думку автора, на цей час стратегічні концепції стратегії внутрішньої воєнної безпеки для України можуть бути сформульовані у вигляді таких принципів:

1) передова присутність сил і засобів силових відомств у регіонах держави, які розглядаються як потенційно кризові;

2) забезпечення переваги у прийнятті рішень щодо стримування загрози виникнення та ескалації внутрішнього конфлікту, а також його локалізації та нейтралізації на випадок його виникнення;

3) готовність держави до негайного впливу на кризові ситуації всередині країни, які можуть перерости у внутрішній конфлікт (у тому числі й внутрішній збройний конфлікт);

4) забезпечення стратегічної достатності на рівні випереджувального розгортання сил і засобів відповідних силових відомств, які необхідні для переважаної протидії ескалації внутрішньої воєнної загрози.

Окремим елементом механізму реалізації зазначених принципів є внутрішні війська (ВВ).

З погляду автора, масштаб протиправних дій зацікавленої сторони з досягнення необоротних для держави явищ у внутрішньому збройному конфлікті вимагатиме проведення спеціальної операції оперативно-тактичного рівня за участю внутрішніх військ. Саме спеціальна операція оперативно-тактичного рівня за участю ВВ буде основною формою їх застосування у внутрішньому збройному конфлікті. Основними завданнями у цій операції будуть локалізація та нейтралізація внутрішнього збройного конфлікту. Тому стратегічні концепції внутрішньої воєнної безпеки мають доповнюватись оперативно-

тактичними і стосуватися, як правило, сил і засобів силових відомств, які відповідають за внутрішню безпеку держави. Оперативно-тактичні концепції мають визначати принципи та способи застосування відповідних сил і засобів у кризовий період, тобто період утворення й ескалації внутрішнього збройного конфлікту. Слід зазначити, що кожна оперативно-тактична концепція має свої базові положення, які найчастіше подаються у вигляді принципів. У нашому випадку основними такими принципами можуть бути:

– єдиний простір операційного району (тобто єдиний для всіх сил та засобів силових відомств, які залучаються до операції);

– глибока локалізація операційного району;

– доступність операційного району (тобто досяжність усього простору району для сил і засобів).

Пріоритетним способом проведення спеціальної операції має бути: *на етапі її підготовки і початковому етапі – досягнення інформаційної переваги; на основному етапі – захоплення оперативної ініціативи за рахунок порушення системи режимних заходів противника у зонах, які він контролює; на завершальному етапі – одночасне або послідовне зачищення цих зон.*

Структура внутрішніх військ повинна визначатися їх пріоритетними завданнями саме кризового періоду, тобто завданнями зазначених спеціальних операцій оперативно-тактичного рівня. У цій структурі має бути визначений пріоритет військових формувань оперативного та спеціального призначення. Щодо розташування цих формувань доцільним і природним є їх “прив’язування” до потенційно кризових регіонів з підготовленими у них органами управління, з функціями здебільшого управління, ніж штабними. Основною функцією таких регіональних управлінь у мирний час може бути здійснення оперативного контролю формувань ВВ, які розташовані у зоні його відповідальності.

Щодо забезпечення цих регіональних управлінь, то як додаток до всіх видів забезпечення формувань ВВ, розташованих у цих потенційно кризових регіонах, зазначеним вище регіональним управлінням доцільно мати підпорядкований їм, так званий “регіональний комплект” (на прикладі відомих за радянських часів “армійських комплектів” СВ ЗС СРСР). Зберігати його засоби у мирний час можна на спеціальних регіональних базах зберігання техніки

та озброєння. Все це забезпечуватиме достатню автономність та міць цих регіональних управлінь.

Недостатність у силах, а також у засобах, яка може виникнути у кризових ситуаціях, можливо ліквідувати, якщо на підставі проведених у період надзвичайного стану додаткових правових заходів тимчасово переводити до складу ВВ окремі підрозділи зі складу ЗСУ (насамперед з частин армійської авіації та спеціального призначення). Такого досвіду набули окремі держави під час внутрішніх кризових ситуацій.

Висновок. Викладені погляди пропонуються в аспекті необхідності реформування внутрішніх військ та розроблених основ теорії їх оперативного застосування. Наданий матеріал не претендує на остаточність і заслуговує, на думку автора, подальшого розвитку в зазначеному напрямку.

Список використаних джерел

1. Про основи національної безпеки України: закон України (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005 р., ВВР, 2006, № 14, ст. 16). // Відомості Верхов. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Про стратегію національної безпеки України: указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007 р.
3. Шкідченко В. П. Елементи теорії воєнної безпеки: монографія / В. П. Шкідченко, В. Д. Кохно. – К.: БФ “Миротворець”, 2001. – 194 с.
4. Вагапов В. Б. Локальні конфлікти: методологічні засади дослідження / В. Б. Вагапов,

О. М. Гончаренко, В. О. Косевцов, Е. М. Лісіцин // Стратегічна панорама. – 2002. – № 1. – С. 19–28.

5. Довбня В. В. Нормативно-правові основи застосування внутрішніх військ МВС України у внутрішніх збройних конфліктах / В. В. Довбня, І. О. Кириченко // Честь і закон. – 2003. – № 1. – С. 3–6.

6. Шамаков О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань. Вид. 4-те / О. М. Шамаков. – Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – 362 с.

7. Цветков А. Территориальные войска основных стран НАТО / А. Цветков // Зарубежное военное обозрение. – 1983. – № 3. – С. 10–15.

8. Мужжухин Л. Концепции развития Сухопутных войск США / Л. Мужжухин, С. Печуров // Зарубежное военное обозрение. – 1997. – № 1. – С. 19–22.

9. Молтенской В. И. Внутренний вооруженный конфликт: вопросы совершенствования облика Объединенной группировки войск (сил) / В. И. Молтенской // Военная мысль. – 2005. – № 11. – С. 45–52.

10. Калистратов А. И. К вопросу о концепциях разрешения внутренних вооруженных конфликтов путем применения военной силы / А. И. Калистратов // Военная мысль. – 2008. – № 1. – С. 2–9.

11. Partnership for Peace: Invitation and Framework Document// U.S. Department of State Dispatch Supplement. – 1994. – Jan. – Vol. 5 – № 1. – P. 5–7.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2008 р.